

"TIJD-SCHRIFT" van de Historische Vereniging Vlaardingen.
nummer 18 Redaktie: J.M. den Draak en P. Westerdijk
oktober 1975 Corr. adres: Hofsingel 26, Vlaardingen, 010-34 11 69
Contributie: f 10, == p.j., contrib. voor elk volgend
lid uit een gezin en voor jeugdleden: f 5, == p.j.
Postgiro 75 09 78 t.n.v. Penningm. Historische Veren. Vlaardingen.

IN DIT NUMMER:

- o Verenigingsnieuws en winterprogramma (pag.1)
- o Secretariaatsverslag 1974/1975
- o Financieel verslag 1974
- o Artikel: G. Geluk: Militaire bouwkunst van de Renaissance.

=====

OVER "TIJD-SCHRIFT" zèlf.

Misschien hebt u nummer 17 van onze blad gemist: in februari van dit jaar verscheen immers nr 16? Tja, dat stond er in, maar 't was een tikfout. In werkelijkheid was het februari-nummer het 17e!
Gaat Tijd-Schrift verdwijnen?

Misschien wel. Op 12 mei j.l. heeft het bestuur de ledenvergadering de vraag voorgelegd: voelt u er iets voor om in plaats van ons blad een JAARBOEK te ontvangen, uit te geven in samenwerking met het Gemeentearchief? Bent u bereid om méér contributie te betalen wanneer een goede contributie-verhoging het mogelijk zal maken om dit jaarboek zonder verdere kosten als lid van de Vereniging jaarlijks te ontvangen?

Zo'n jaarlijks te verschijnen boek over Vlaardingen bleek zó aantrekkelijk, dat het bestuur gemachtigd werd de realisering van het plan met Gemeentearchivaris Poelstra nader te onderzoeken en voor te bereiden. De eerste besprekingen hebben inmiddels plaats gehad. Over een mogelijke organisatorische en redactionele vorm is in principe overeenstemming bereikt. De voorstellen worden nu nader uitgewerkt en te gelegener tijd ter beoordeling aan de ledenvergadering voorgelegd.

TIJD-SCHRIFT zou -bij aanvaarding en medewerking van alle betrokkenen- alleen fungeren als informatieblad betreffende het verenigingsgebeuren. Vooruitlopend op de ontwikkelingen zal het vanaf nu niet meer het redactionele gras voor de redactionele voeten van het Jaarboek wegmaaien met artikelen, die beter op zijn plaats zijn in het Jaarboek.

De BIBLIOGRAFIE VAN VLAARDINGEN door dr. J. van de Voort is zeer goed ontvangen: uit het hele land komen bestellingen binnen. Archivarissen, historische bibliotheken en natuurlijk in het land wonende leden van de Vereniging zijn de bestellers. Natuurlijk: zo'n bibliografie is geen krante-feuilleton, wèl een uitermate belangrijk hulpmiddel bij verdere oriëntatie of studie van geschiedenis, die van Vlaardingen speciaal.
Winkelprijs f 9,75, ledenprijs f 5, ==, porto f 2,25. Bestellingen voor verzending per post: door vooruitbetaling per giro.
Op de eerst volgende bijeenkomst zal het weer verkrijgbaar zijn.

WIJZIGING VAN VERGADER-DAG -en -ZAAL.

U weet: in het seizoen 1974-1975 kwamen wij meestentijds bijéén op maandagavond in Excelsior.
In het komende seizoen hebben we daarvoor gekozen de DINSDAG-AVOND (wisselend de derde of de tweede dinsdag van de maand) en we houden onze bijeenkomsten in DE LYNDRAAYER aan de Baanstraat.
Zie verder het winter-programma.

WINTERPROGRAMMA 1975-1976.

(alle bijeenkomsten worden gehouden op dinsdagavond in De Lyndraayer, aanvang 20.00 uur, tenzij nadrukkelijk anders aangegeven!

21 OKTOBER "In Warchau en Danzig is het al tieltallen jaren Monumentenjaar". Dia-causerie door onze oud-voorzitter G. Geluk, die een studiereis maakte naar o.a. deze twee -in de laatste oorlog verwoeste- steden. De wederopbouw van die oude stadskernen en de monumentenzorg in Nederland leverde zeer aantrekkelijk vergelijkingsmateriaal.

11 NOVEMBER "100 JAAR VLAARDINGSE BRANDWEER 1874-1974", dia-causerie door de heer C.W. Verhulst, gevolgd door een film over de JUBILEUM-BRANDWEER-MANIFESTATIE bij het 40-jarig bestaan van de Vereniging Vrijwillige Brandweer in 1970, door J. Kornaat. Beide heren zijn vrijwillig-brandmeester en hebben hun hart wel aan de Vlaardingse Brandweer verpand. Dat ze er veel interessants over weten te vertellen staat als een paal boven water.

9 DECEMBER "VLAARDINGERS IN DE HARINGVISSERIJ", ervaringen van H(enk) van Roon. Dat het geslacht Van Roon van vader-op-zoon op zee is geweest en in de visserij heeft gezeten, mag als bekend worden verondersteld. Dat ditmaal de heer H. van Roon onze gast wil zijn, doet ons bijzonder veel genoegen. Niet omdat het vroeger allemaal zo mooi was, wel omdat de belevenissen en ervaringen verteld worden door een man, die het zelf en op zijn manier meemaakte.....

13 JANUARI "HET HANGT AAN DE MUUR EN HET STELT VLAARDINGEN VOOR". Het is al 1976 wanneer we aan dit onderwerp beginnen. U kent ze allemaal: de prenten uit "Handvesten van Vlaardingen". Dáár hebben we het nu niet over. U hebt misschien véél interessantere historische platen, prenten of schilderijen, tegels of tableaus met Vlaardingse voorstellingen. Voor u -en natuurlijk ook voor ons!- is het dan interessant om te weten: wie maakte het, wanneer, ter gelegenheid waarvan, heeft het historische waarde, heeft het artistieke waarde? Brengt eens mee wat u thuis hebt. Of vraag ons het bij u op te halen wanneer u het niet kunt meebrengen. Wij hopen dat er enkele deskundigen aanwezig zijn om uw prenten of schilderijen te beoordelen en zo mogelijk te taxeren (wat voor uw verzekering van belang kan zijn).

17 FEBRUARI HOLY-AVOND in de HEIPAAL, het wijkcentrum aan de Reigerlaan. De "Holy-avond" organiseert ons bestuur in overleg met het bestuur van De Heipaal en heeft een tweeledig doel: In de eerste plaats de ontmoeting van mensen, n.l. de leden van onze Vereniging met de bewoners van de wijk. Voorts de ontmoeting "in het verleden" met en voor alle aanwezigen. Wat weten we nog van het rijke verleden van de Heerlijkheid Holy, teruggaand tot in de middeleeuwen? In een gevarieerd programma zullen onze bestuursleden J. ANDERSON, M. STRUYS en P. WESTERDIJK de meest belangwekkende zaken laten horen en laten zien.

vervolg winterprogramma.

- 9 MAART Wie herinnert zich niet de plezierige excursies en naar Heinenoord, Maasland, Dordrecht of Den Briel?
- 13 MAART Het bestuur heeft het voornemen de eerst-volgende (zaterdag!) historische wandeling in SCHIEDAM te houden. De voorbereidingen daarvoor zijn nog niet afgesloten. De bedoeling is een opzet te realiseren die u kent van Den Briel: éérst een inleiding over Schiedam (op dinsdag) en op de zaterdag daarna de eigenlijke wandeling. Reserveert u ook deze data? U krijgt weer nadere gegevens!

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

JAARVERSLAG en OVERZICHT VAN AKTIVITEITEN 1974-1975

(Dit jaarverslag is hetzelfde dat aan de orde was op de ledenvergadering van 12 mei 1975. Om ook de daar niet aanwezige leden kennis te laten nemen van de inhoud volgt hier de weergave).

LEDEN-BIJEENKOMSTEN en LEZINGEN:

19 maart 1974: de heer L. de Bloois vertelt, aan de hand van dia's en foto's, over oud-Vlaardingen. (+ 70 bezoekers).

20 april 1974: "open huis" bij J. Anderson, waar de leden kennis konden nemen van de zeer gevarieerde en rijke historische "Collectie Anderson".

6 mei 1974: ledenvergadering, gevolgd door de lezing van de Gemeentearchivaris Th. J. Poelstra over: 100 Jaar Nieuwe Vlaardingse Courant. (+ 50 bezoekers).

11 mei 1974: Ekskursie naar Dordrecht met medewerking van de Vereniging Oud Dordrecht. Ontvangst en kennismaking met de ontwikkelingsplannen in De Hof, stadswandeling door Dordt en bezoek aan het Museum Mr Simon van Gijn. (+ 20 deelnemers).

11 november 1974: Dia-lezing door de heer H. van der Graaf over "Land uit water" (+ 20 leden).

9 december 1974: Vertelling van de heer A. van Roon over het leven aan boord van een zeillogger tijdens de teelt (+ 100 bezoekers).

13 januari 1975: Dia-lezing door de heer Drs. H. Sarfati over "Een stad in de middeleeuwen" (+ 80 bezoekers).

10 maart 1975: Gemeentearchivaris Th. J. Poelstra houdt een inleiding met praktijkvoorbeelden over de wijze, waarop een (gemeente-)archief kan functioneren voor de belangstellende leek. (+ 70 bezoekers).

14 april 1975: De heer J. Klok, stadsarchivaris van Brielle, houdt ter inleiding op de ekskursie naar die stad een causerie over de boeiende geschiedenis van Brielle en illustreert zijn verhaal met fraaie dia's (+ 50 bezoekers)

19 april 1975: Ekskursie (per toeringcar) naar Brielle, waar we ontvangen en rondgeleid werden door de heer A. van Adrichem. Na de rondwandeling een gezamenlijke lunch in Café-restaurant Dedert, vervolgens bezichtiging en rondleiding in de Grote of St. Catharijkerk, torenbeklimming of bezoek aan het Trompmuseum. (+65 deelnemers).

HET WERK ACHTER DE SCHERMEN:

Vertegenwoordigingen: De heer G. Geluk vertegenwoordigt onze Vereniging nog steeds in het Comité Stadsverzorging en Stadsverfraaiing en in de Sektie Algemene Vorming van de Culturele Raad van Vlaardingen zit Mevrouw E. Stolk-Timmermans als afgevaardigde van het bestuur.

Het werk in deze **funkties** mag dan niet zo spektakulair zijn, niettemin zijn er zoveel raakvlakken met ons werk en wordt onze vertegenwoordigers zo vaak om advies gevraagd, dat het bestuur een goede bezetting van deze vertegenwoordigingen van groot belang acht.

Kommissie Restauratiepenning: deze bestaat uit de heren J.M.den Draak, G.Geluk en B.Goudriaan (de laatste als deskundig lid van de Vereniging). Uit de talrijke suggesties die in het bestuur worden aangedragen, toest deze kommissie welke restauraties in aanmerking komen voor de Restauratiepenning van de Vereniging. Voor dit jaar waren dat de heren A.KALISVAART Jr, R.A.MAAS en J.C.POST voor restauraties aan, resp.: Steenplaats 4 en 6 en Zomerstraat 23.

Kommissie Bibliografie van Vlaardingen: deze -inmiddels en sinds lang- tot één-persoons-kommissie gereduceerde werkgroep van Dr.J.P.van de Voort, droeg in oktober 1974 de bibliografie over aan het bestuur voor nadere uitwerking en uitgave. De heer M.A.Struys verzorgde het pers-klaar maken van de omvangrijke kopij. Na verkregen subsidie van de Gemeente Vlaardingen, door de zorg van de Culturele Raad van Vlaardingen, kan het boekwerk worden gedrukt en hopelijk op de jaarvergadering van 12 mei 1975 aangeboden worden.

Het bestuur is de heer Van de Voort bijzonder veel dank verschuldigd voor de moeilijk te taxeren hoeveelheid energie, aan dit objekt besteed.

Bestuursvergaderingen: 7 bestuursvergaderingen in 1974, 4 bestuursvergaderingen in 1975 (t/m april 1975).

Op 12 november 1974 werden de heren M.A.Struys en J.Weerheim gekozen als bestuurslid voor de vervulling van de tussentijdse vakatures, ontstaan door het bedanken van Mej.I.Vellekoop en de heer J.van de Voort. De heer A.Pontier maakte het statutaire negen-tal vol. Voor de ledenwerf-aktie van september 1974 ontwierp Struys een informatiekaart, voorzien van een afbeelding, karakteristiek voor oud-Vlaardingen. 22 nieuwe leden meldden zich aan.

In februari 1974 bood de redactie van het Vlaardings Dagblad gelegenheid in zijn kantoor het werk van de Vereniging d.m.v. een mini-expositie uit te dragen.

Diversen:

Aan het Gemeentebestuur worden diverse suggesties gedaan binnen het kader van het Monumentenjaar. Op uitnodiging van Wethouder B.Goudriaan wordt op 18 december 1974 van gedachten gewisseld over de oprichting van een Stichting Stadsherstel.

In januari 1975 verzoekt de Culturele Raad om advies over een publicatie i.v.m. het Monumentenjaar. Het bestuur neemt -in kleine commissie- de opdracht over en vindt Ir.R.Meischke van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg bereid een brochure over Vlaardingen te schrijven.

Op 21 november 1974 overleed de heer A.Blij Mz., mede-oprichter en adviseur van de Vereniging. Op verschillende wijze, o.a. in TIJD-SCHRIFT, werd hij herdacht.

Van TIJD-SCHRIFT verschenen drie nummers, dank zij de zorg van de heren P.J.Westerdijk en J.M.den Draak. Er wordt op voorstel van de Gemeentearchivaris onderzocht of er een mogelijkheid is om een jaarboekje uit te geven.

Ledental: het jaar 1973 werd afgesloten met een ledental van 182, 1975 konden we beginnen met 210 leden. Daarvan zijn 143 alleen lid van de plaatselijke vereniging en 67 zijn tevens lid van "Holland".

E.Stolk-Timmermans (sekretaresse).

FINANCIËEL OVERZICHT VAN HET BOEKJAAR 1974.

ONTVANGSTEN:

1. Kontributie 1974: 126 plaatselijke leden à f 10,==	f 1.260,==
61 combinatie-leden à - 25,==	- 1.525,==
6 huisgenoot-leden à - 5,==	- 30,==
2. Subsidie voor culturele doeleinden	- <u>1.010,==</u>
	f 3.825,==

UITGAVEN:

1. Kontributieafdracht aan de Hist. Veren. Holland betreffende 1974 voor 61 comb. leden à f 15,==	f 915,==
2. Twee algemene ledenvergaderingen	- 116,45
3. Drukwerk t.b.v. verenigingsorgaan TIJD-SCHRIFT	- 540,46
4. Kosten verbonden aan de in 1974 gehouden lezingen	- 463,95
5. Kosten verbonden aan werkgroepen (w.o. foto- en dokumentatie-archief)	- 154,36
6. Kosten ekskursie Dordrecht	- 72,10
7. Lidmaatschap Bond Heemschut	- 40,==
8. Gevoerde propaganda-actie	- 388,93
9. Vergoeding en verzekering en onderhoud van verenigingseigendommen	- 120,64
10. Kosten sekretariaat en ledenadministratie	- 426,69
11. Porti-kosten	- 243,==
12. Voorbereidingskosten uitgave Bibliografie	- 143,42
13. Reservering inrichting eigen vergader- en expositie-ruimte	- <u>200,==</u>
	<u>f 3.825,==</u>

De militaire bouwkunst van de Renaissance, door G. Geluk.

Het kenmerkend verschijnsel van de Renaissance, een toenemend intellectualisme en een steeds verder uitgroeiende wetenschappelijke zin, komt in de militaire bouwkunst wel zeer duidelijk tot uitdrukking.

Op het gebied van het vuurgeschut werden grote vorderingen gemaakt door allerlei uitvindingen, waardoor de kracht en de uitwerking geweldig toenamen. De problemen van aanval en verdediging werden een wetenschap, evenals de ballistiek. De militaire bouwkunst wordt dan ook praktisch een krijgswetenschap.

De middeleeuwse militaire bouwwerken, de muren, torens en burchten verliezen in deze periode gaandeweg hun defensieve waarde, daar ze een te gemakkelijk en te kwetsbaar doelwit zijn voor de artillerie. Ze moeten worden vervangen door aarden werken van een, in verband met de dracht en de kogelbaan van het geschut, berekend plan en profiel.

In de Noordelijke landen begint zich deze verandering te voltrekken in de jaren 1460-1480, toen in plaats van de zware ijzeren vuurmonden, de bombaertsen en de pothonden, de veel beter te hanteren bronzen slangen en kartouwen in gebruik kwamen. De vuursnelheid van laatstgenoemde stukken was ook opgevoerd, van 40 schoten per vuurmond per dag tegen 10 vroeger.

Ook de dracht was groter geworden van 750 meter naar 1500 m. Bovendien werden in plaats van de gebruikelijke stenen kogels nu ijzeren gebruikt. Een en ander was dus zeer belangrijk verbeterd en de oude vestingwerken bleken dan ook onvoldoende. In de eerste plaats waren de hoge middeleeuwse muurtorens onmogelijk houdbaar; alleen het ronde beneden deel bleek nog bruikbaar voor het flankeren van de muur. Ze werden dus ter hoogte van de weergang afgebroken, soms ter versterking gedeeltelijk met aarde gevuld en benut voor het opstellen van vuurmonden.

Voor het plaatsen van meer stukken geschut trok men dan nieuwe ronde uitbouwen van groter diameter op, die soms nog enige overkluisde verdiepingen kregen.

Maar ook op andere delen van de vestingfronten moest men, met het oog op een werkzaam verdedigend vuur, de nodige vuurmonden kunnen opstellen. De weergang op de muur was hiervoor te smal.

Aanvankelijk bracht men daarom achter de muur een ophoging van aarde aan, waardoor tevens de weerstand tegen vijandelijk vuur werd verhoogd. Op sommige plaatsen wierp men ook achter de muur vrijliggende en boven de muur uitstekende heuvels op die men met batterijen kon bezetten. Deze ophogingen kregen de naam van cavaliers of katten.

De aanvaller, door het vuur uit de vesting genoodzaakt zich zo veel mogelijk te dekken, trachtte de gekozen punten van aanval te naderen door zig-zag aangelegde loopgraven of sappen, die tevens werden gebruikt om mijnen onder de muren aan te brengen. Als verdediging hiertegen moest vanuit de vesting een bestrijkend vuur afgegeven kunnen worden.

Hiertoe werden buiten de muur, lage, tijdelijke bolwerken opgeworpen en tevens een tiental meters voor de hoofdmuur een lage muur gebouwd met flankerende uitbouwen of bastieën van grond en hout die gelegenheid boden tot lage opstelling van het geschut. De ruimte tussen beide muren vormde een z.g. "bedekte weg", die bij uitvallen goede diensten bewees. Toch waren dit allemaal nog maar min of meer tijdelijke verbeteringen van de bestaande toestand. Eerst langzamerhand kwam men tot een werkelijk nieuw vestingstelsel dat voldoende kracht kon ontwikkelen tegenover de nieuwe aanvalsmethodes.

Deze ontwikkeling van de militaire bouwkunst speelt zich in de 16e eeuw in Europa af in voortdurende wisselwerking met de Nederlanden, waarbij ongetwijfeld, vooral in het begin, het initiatief van hier uitging.

Eerst waren het, sinds 1493, de oorlogen tussen hertog Karel van Gelder en de Habsburgers, waarbij het vooral ging om het veroveren van grenskastelen en om het verrassend bezetten van steden en daarna de tachtigjarige oorlog, die de Nederlanden in de gelegenheid stelden op het gebied van de militaire bouwkunst een voorsprong te nemen op de andere landen van Europa.

In deze oorlogen ontstaat een nieuw stelsel van versterking dat later "het Oud-Nederlandse systeem" werd genoemd.

In het laatst der 17e eeuw werd dit stelsel vervangen door dat van Menno, baron van Coehoorn, dat "het Nieuw-Nederlandse systeem" werd genoemd.

Het Oud Nederlandse systeem kenmerkt zich in de eerste plaats door een streven om op de meest economisch manier partij te trekken van onze slappe en waterrijke bodem, waarbij in het grondplan verschillende elementen van de Italiaanse vestingbouw voorkomen.

In Italië was men namelijk na de veldtocht van Karel VIII van Frankrijk, die met zijn nieuwe geschut veel Italiaanse vestingen had vernield, direct overgegaan tot de opbouw daarvan op een geheel nieuwe manier, waardoor ze beter tegen het moderne geschut waren bestand, waarbij gewerkt werd naar voorbeelden uit het buitenland, o.a. de Nederlanden, waar men toen reeds verder was op dit gebied. Men groef dan ook voor de muren grachten, zoals in de Nederlanden, maar dan zonder water er in. Op de bodem van de gracht bouwde men een soort blokhuizen of posten, waardoor men de muren door flankvuur kon verdedigen. Men noemde ze later kazematten (van het Italiaanse casa = huis en mattare = verijdelen, verwaren, bestraffen). De doorvoering van dit beginsel leidde vervolgens tot de vereniging van de begrippen rondeel, bastei en kazemat in een nieuw werk, het bastion, dat, aanvankelijk nog van een vrij veranderlijke en willekeurige vorm, spoedig systematisch werd toegepast als het voornaamste onderdeel van de moderne vestingbouw.

Antonio da San Gallo en Michele Samicheli ontwikkelden in 1526 een stelsel, de "eerste Italiaanse manier" genoemd. De vesting werd gevormd door een valhoek op welke hoeken sterk uitspringende vijfhoekige bastions werden geplaatst. Vanuit deze bastions bestreek men met flankvuur het naastgelegen frontgedeelte. In het midden tussen iedere twee bastions werden op de weergang kabben of cavaliers aangebracht, vanwaaruit men de omtrek en tevens het naderen tot het uiterste punt, de face, van het bastion kon beletten. Het nadeel van deze manier bleek te zijn het feit, dat, wanneer het geschut van de cavaliers tot zwijgen werd gebracht, de facen van de bastions de zwakste punten waren, die aangevallen werden.

Om dit te verhelpen werden de bastions vergroot, zodat ze dichter bij elkaar kwamen te liggen, zodat ze, bij uitval-
len van de steun van de cavaliers, elkaar bij konden staan. Dit stelsel uit de tweede helft van de 16e eeuw noemt men "de tweede Italiaanse manier". Toen ook deze manier niet helemaal bleek te voldoen, ontwierp de Duitse vestingbouwer Daniel Specklen, na diepgaande studie van de Nederlandse vestingen, een nieuw systeem.

Hij onttrok de muren aan het gezicht uit de verte door halve bekleedingsmuren toe te passen, die niet boven de kruin van het glacis (de buitenring van de bedekte weg) uitkwamen. Verder verruimde hij de bedekte weg en hij construeerde de borstwering zig-zag gewijs. Ook vergrootte hij de bastions door ze langere en drievoudige flanken te geven, die loodrecht stonden op het verlengde van de facen van de naastliggende bastions. Ten slotte plaatste hij tussen elk paar bastions een groot vooruitspringend vijfhoekig bolwerk of ravelijn.

De noodzakelijkheid om de Nederlandse vestingen in korte tijd en met weinig geldmiddelen te moderniseren dwong er al dadelijk toe de kostbare stenen werken van de Zuid Duitse en de Italiaanse stelsels te vermijden. Men wierp dus eenvoudige vrij lage aarden wallen op en versterkte die op de hoeken door bastions. De wallen omringde men door een brede gracht waarin het water door sluizen kon worden opgestuwd, terwijl men zorgde het omliggende terrein te kunnen inunderen.

In deze oud Nederlandse manier onderscheidt men nog twee perioden: die vóór en ná het optreden van Simon Stevin. Stevin, in 1593 door Maurits benoemd tot kwartiermeester van het Staatse leger, gaf als eerste een werkelijk wetenschappelijke samenvatting van de Nederlandse vestingbouw. Hij paste de bestaande systemen logisch aan bij de eigenschappen van de Nederlandse bodem en verhief daarmee het Oud Nederlandse stelsel tot een gesloten organisme. Eerst sinds Stevin kunnen we spreken van een wezenlijke Nederlandse vestingbouwkunst.

Voorbeelden van het Oud Nederlandse systeem zijn onder andere het in 1529 op last van Karel V te Utrecht gebouwde kasteel Vreeburg en de in 1531 door Hendrik van Nassau begonnen uitlegging van de vesting Breda. Het voornaamste voorbeeld van deze periode is echter de vesting Antwerpen, waarmee in 1540 werd begonnen onder leiding van de stadsarchitect Piter Fransz naar ontwerp van de Italiaan Donato Buoni. Als Nederlandse vestingbouwers kennen we daarnaast Alexander Pesqualijn, Sebastiaan van Naye, Hans Vredeman de Vries en Simon Stevin. Na de publicaties van Stevin werden o.a. gebouwd de vestingwerken van Willemstad, Klundert, Middelburg, Hulst, Amsterdam, Groningen, 's-Hertogenbosch en Maastricht.

Ten gevolge van de ontwikkeling van de krijgstechniek neemt ook de stadspoort, als bouwwerk, sterk in betekenis af. Van een verkleinde burcht, hoofdmoment in het complex der Middeleeuwse ommuringen, worden ze tot gemetselde doorgangen in de aarden omwalling, gevat en een meer of minder monumentaal behandelde, dikwijls niet eens boven de kruin van de wallen uitstekende, stenen omlijsting.

Wat de bouwtrant betreft, kunnen we bij de poorten twee richtingen onderscheiden; een inheemse, aansluitend bij de laat-gotische tradities, zowel wat betreft het militair-technische, als wat de stijlvormen aangaat; en een meer cosmopolitisch getinte richting, die, zowel in krijgswaardige als in stylistische zin, voortkomt uit de stijl der Italiaanse vestingbouwers.

De plattegronden van de meeste poorten vertonen de vorm van een "gebogen rechthoek", zodat nooit recht door de poort in de erachter gelegen straat kon worden gevraagd.

Van de overige militaire bouwwerken uit dit tijdvak, zoals admiraliteitsgebouwen, kogelgieterijen, kruithuizen, arsenaalen en wachtgebouwen zijn er niet veel overgebleven.

De talrijke doelengebouwen, verzamelplaatsen en vergadergebouwen van de schutterijen, die men sinds de Middeleeuwen bleef oprichten, behielden meer het karakter van gildehuizen ook wat bouw en aspect betreft. Meestal bestonden deze "doelens" uit twee rechthoekig op elkaar staande vleugels met een uitkijktoren in de binnenhoek.

Hierbij was dan een terrein met schietbanen als oefenplaats voor de schutters aangelegd, waaraan de doelen zijn naam ontleende.

In het algemeen onderscheidde deze doelens zich van de andere gebouwen, alleen door de schietbanen of door de boogvulling boven de ingang, waarin twee gekruiste haakbussen de bestemming van het bouwwerk aanduidde. Hetzelfde geldt voor de admiraliteitsgebouwen, die hoofdzakelijk voor administratieve doeleinden dienden.

De gebouwen, die van meer direct praktische militaire aard waren, hadden echter wel een eigen karakter, samenhangend met de bijzondere eisen waaraan ze moesten voldoen.

De arsenalen of tuighuizen bijvoorbeeld, die moesten dienen voor het opslaan van wapens en andere oorlogstuig waren meer als pakhuizen opgetrokken: eenvoudig, zakelijk, met weinig versierende elementen.

Minder streng en minder utilitair opgevat dan deze oorlogsmagazijnen waren de wachthuizen z.g. "korte gaarden" (van corps de garde) of hoofdwachten, die zich weer meer aansluiten bij de burgerlijke architectuur.

Samenvattend kan echter wel dit worden gezegd, dat de wijziging die het Architectonisch karakter in het tweede kwartaal van de 17e eeuw ondergaat, zich het eerst en duidelijkst tekent in de op zakelijke beperking aangewezen militaire bouwkunst van deze periode.
